

**Adam Hochschild,
*Verzet en eendracht. De
Grote Oorlog, 1914-1918***

(Meulenhoff, Amsterdam 2011),
463 blz., € 29,90.

Generaals zijn altijd bezig de vorige oorlog te winnen, althans dat wordt beweerd. Maar voor de Franse legerleiding in de eerste helft van de twintigste eeuw gaat het zeker op. En de gevolgen waren er naar: in 1914 werd de oorlogsvoorbereiding Frankrijk bijna fataal en in 1940 draaide ze zelfs uit op een militaire ramp. Aan het einde van de negentiende eeuw was het Franse leger met een goed uitgewerkte offensieve strategie ('Plan XVII') volledig gereed voor de oorlog van 1870. En met het strijdplan van Maginot waren de Fransen twintig jaar later klaar voor het *Von Schlieffenplan*. Maar het kan nog erger: de

bevelhebber van het Britse expeditieleger aan het westelijk front in de Grote Oorlog, Douglas Haig, stelde in 1921 vast dat vliegtuigen, tanks en auto's de traditionele cavalerie nooit zouden kunnen vervangen. Hij had in de oorlog zelf honderdduizenden soldaten opgeofferd om ruimte te maken voor de inzet van zijn bereden troepen die met cavaleriecharges de Duitsers uit Noord-Frankrijk en België zouden moeten vegen. Zover is het nooit gekomen: zijn Tommies kwamen tot de zomer van 1918 niet veel verder dan het Duitse prikkeldraad om vervolgens te worden weggemaaid door de Duitse Maxim-mitrailleurs. Haigs voorganger, John French, had voor de oorlog nog met succes gepleit voor het behoud van de lans bij de cavalerie. Toen de slachtpartij aan de Somme al twee maanden bezig was, zette Haig een nieuw wapen ter ondersteuning van de infanterie in, de tank. Het doel was nog steeds de weg vrij te maken voor de cavalerie. Postduiven moesten trouwens berichten uit de tanks overbrengen. Grote afstanden hoefden ze daarvoor niet te overbruggen; de gemiddelde snelheid van de gepantserde gevaartes was drie kilometer per uur. Bovendien kwam meer dan de helft van de tanks de eerste dag al vast te zitten in de diepe inslagkraters.

Voor Haig waren de enorme verliezen aan de eigen kant alleen maar een bewijs dat het Duitse front op instorten stond: de verliezen van de Duitsers moesten minstens zo groot zijn als die van de Britten. Enig bewijs daarvoor had hij niet. Haig kwam, zoals bekend, zelf niet aan het front. Het was, zo vond hij, zijn plicht zich daar niet te vertonen. Hij werd ziek van het zien van doden en gewonden. Overigens kon hij zwaar teleurgesteld zijn als hij hoorde dat Britse verliezen op zeker moment laag waren; dat betekende,

met zijn logica, dat ook de Duitsers weinig slachtoffers te betreuren hadden!

Toch heeft zijn onverzettelijke houding, die van 'niet over mijn lijk, maar dan toch wel over die van mijn mannen' er mede voor gezorgd dat het Duitse voorjaaroffensief van 1918 tot staan gebracht kon worden. Een aanval die echt een wanhoopsdaad was. De Duitsers waren uitgeput door de Engelse blokkade en volledig door hun reserves heen. Toen de vaart uit het offensief was, stortte het Duitse front in: de nieuwe stellingen waren nauwelijks ingericht om te verdedigen en het moreel bij de legerleiding en de troepen was geknakt. De komst van de Amerikanen deed de rest.

Haig is maar een van de hoofdpersonen in *Verzet en eendracht*. Hochschild gebruikt de belevenissen van een groot aantal Britten, generaals, ministers, suffragettes, vakbondsleiders, pacifisten, oorlogspropagandisten, (vermeende) deserteurs en dienstweigeraars tijdens de oorlog om zijn geschiedenis van de Grote Oorlog te vertellen. Daardoor is het wel een Brits verhaal geworden; de Duitsers, Fransen, Belgen en de andere betrokken volken zijn figuren in zijn relaas. En één ding is voor hem ook duidelijk: Duitsland is de hoofdschuldige van deze oorlog. Toch spaart Hochschild de Engelse legerleiding en de regering in Londen niet. Het kortzichtige optreden van Haig en zijn voorganger George French, de haatcampagnes van Rudyard Kipling, de onverzoenlijke taal van Lloyd George, de oorlogspropaganda, de persbreidel en doodvonnissen voor desertie, alles komt ter sprake. Fascinerend zijn de tegengestelde levens van French (tot 1915 bevelhebber van de British Expeditionary Force in Frankrijk) en zijn zus, Charlotte Despard (suffragette, socialiste en pacifiste). French werd na zijn gedwongen vertrek uit

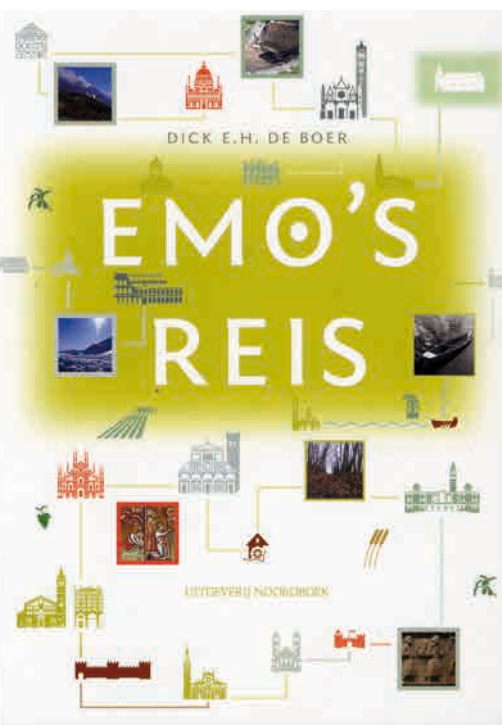

Adam Hochschild
Verzet en eendracht

DE GROTE OORLOG, 1914-1918

M

Meulenhoff

**'Het is een negentiende-
eeuwse mythe dat de
middeleeuwer nog geloofde
dat de aarde plat was'**

Frankrijk hoofd van de strijdkrachten in Groot-Brittannië en moest later het Britse gezag handhaven in het naar onafhankelijkheid strevende Ierland. Hij wilde dat doen zoals hij ook het Boerenverzet in Zuid-Afrika bedwongen had: met contraguerrilla en concentratiekampen. Zijn zus zette zich in voor de Ierse zaak. Terwijl hij zich na de oorlog terugtrok in Zuid-Frankrijk, vestigde zij zich in de Ierse Republiek en ondersteunde daar tot op hoge leeftijd in het geheim de ondergrondse IRA. In de oorlog had French al het contact met zijn zus verbroken.

Hans Pols

Dick E.H. de Boer, *Emo's reis*
(Uitgeverij Noordboek, Leeuwarden 2012), 496 blz., € 29,95.

Op 9 november 1211 vertrok abt Emo van het kleine Friese Nijeklooster naar Rome. Te voet. Emo moet naar Rome omdat hij een conflict heeft met de bisschop van Münster over het bezit van het kerkje in Wierum. Emo krijgt zijn zin. De pauselijke bureaucratie zorgde er weliswaar voor dat hij twee maanden in Rome moest blijven voordat er een beslissing genomen werd, maar het lange wachten was de moeite waard. Het kerkje bleef in bezit van het Nijeklooster. Ruim een half jaar later, op 6 juli 1212 is Emo terug in Friesland.

Dick de Boer, emeritus hoogleraar middeleeuwse geschiedenis in Groningen, reconstrueerde de reis. Dat leidde tot dit boek, dat ruim een half jaar geleden verschenen is en inmiddels al aan de derde druk toe is. Volledig terecht, want het is een prachtboek.

Die reconstructie deed De Boer aan de hand van wat Emo jaren later zelf opschreef in zijn *Kroniek van Bloemhof*. Daarin noemt de abt een aantal plaatsen waar hij tijdens zijn reis overnacht heeft. Daarnaast gebruikte De Boer zijn kennis van doorgaande routes in de middeleeuwen en verder onder meer het verslag van de reis die koning Filips II Augustus in 1191 maakte van Rome terug naar Frankrijk en de kroniek van Albrecht van Stade uit omstreeks 1250. De Boer vertelt dat de middeleeuwer gemiddeld 30 tot 45 km per dag aflegde. Dat deed Emo ook. Slapen deed hij meestal in kloosters, bij voorkeur die van zijn eigen orde. En passant legt De Boer uit dat de middeleeuwer al lang wist dat de aarde rond was. Het is een negentiende-eeuwse mythe dat de middeleeuwer nog geloofde dat de aarde plat was.

De heenreis ging over Groningen, Mönchengladbach, Zuid-Limburg, België, Bourgondië, de Alpen, de Po-vlakte, Lucca en Viterbo naar Rome. De terugreis over Zwitserland, Basel, Straatsburg, langs de Rijn omhoog en dan via Münster terug. De Boer beschrijft de 241 dagen dat Emo onderweg is zo nauwgezet mogelijk; iedere dag beslaat een of twee pagina's. De Boer vertelt wat Emo gezien kan hebben en wat wij daarvan nog kunnen zien. En dat is nog behoorlijk veel, blijkt steeds weer. De eerste helft van de dertiende eeuw was een bewogen periode. Er waren conflicten tussen pausen en keizers. 'Superpaus' Innocentius III kwam in conflict met keizer Otto IV. En later in die eeuw kwam paus Innocentius IV in conflict met keizer Frederik II, 'il Stupor Mundi', 'de Verbazing der Wereld' van die tijd. Frederik II en Otto IV vochten om de Duitse keizerskroon. Het is ook de tijd van de kinderkrusttochten en van ketterse bewegingen als de Waldenzen. Emo krijgt van veel van die gebeurtenissen iets mee op zijn reis. Het is toch vreemd om je te realiseren dat Emo acht eeuwen geleden door je geboorteplaats is gewandeld. Op weg van Heinsberg naar St. Gerlach bij Valkenburg passeerde hij Gangelt en Brunssum. De Boer noemt Gangelt een 'schatkistje'. Ik ben er tientallen keren geweest, maar ik moet blijkbaar weer een keer terug. Dat geldt overigens voor veel plaatsen die De Boer beschrijft. Want hij weet precies waar je moet kijken. Het boek is fantastisch uitgegeven, met tientallen illustraties en foto's. Zoals al gezegd, een prachtboek. Dan vergeef je de schrijver kleine onduidelijkheden (Filips II Augustus of Philips II Augustus) en foutjes (in 1141 vertrok de kapelaan van de bisschop van Troyes naar Rome om in 1301 terug te keren) heel graag.

Wim Rongen ■